

OBSAH*

Předmluva

ÚVOD

Havlíček v úsudcích doby nové a starší: *O Havlíčkovi pro neznání jeho spisů a práce posud není ustáleného soudu věcného.*

§ 1a. Úvodní slovo o vydání spisů Havlíčkových a jeho životopisů. Ke studiu Havlíčka je třeba studia roku 1848 a doby před- a pobřeznové... § 1b. Havlíček v úsudku mladočeském (pan K. Tůma) § 2. staročeském (dr. Rieger, Palacký)... § 3. Úsudek radikálů roku 1848 (J. V. Frič, J. Sojka)... § 4. Úsudek konzervativců roku 1848 (Písek, Malý).

KNIHA PRVÁ

ROK 1848 A NAŠE POLITICKÉ PROBUZENÍ

I. Rok 1848, revoluce proti absolutismu: *Probuzení z absolutismu otřesením revolučním.*

§ 5. Rokem 1848 nastává nové období obrodni – období povýtce politické. Palacký a Havlíček národními vůdci politickými: Havlíček pravým politickým buditelem... § 6. Revoluce k odstranění přežilého absolutismu byla nutná: revoluční nálada Evropy od Francouzské revoluce do roku 1848. Sílení demokratismu a ústavnosti. Revoluce rakouská roku 1848 byla hlavně buržoazní: měšťanstvo, inteligenti, obzvláště také studentstvo; šlechta se revoluce neúčastnila. Revoluce shora. Sociální prvky r. 1848... § 7. Centralistický absolutism porušil správu státní v samých základech; odsud porážka absolutistické armády a diplomacie roku 1859. Rozdíl absolutismu Metternichova a Bachova. Absolutism upadl také sociálně a hospodářsky. Reakce potlačila jen revoluci brannou, nikoli však revoluci hlav a myšlenek. Úpadek absolutismu: autonomie kontra centralism: veřejnost, svoboda tisku a slova, kritika politické správy hrobem absolutismu; absolutistické žrectví padá... § 8. **Chronologický přehled hlavních událostí doby Havlíčkovy a jeho působení, zejména roku 1848 a 1849.**

* Masarykův obsah s podkapitolami a paragrafy.

II. Česká politika roku 1848 a první politické strany a směry: 1. *Spor o politickou taktiku: problém revoluční.*

§ 9. Účastnit se revoluce a jak? Strana národní (Palacký, Havlíček) a strana radikální... § 10. Sociální roztržnění měšťanstva pražského ve stranu národní neboli liberální a ve stranu radikální. Směry a frakce... § 11. Spolková a žurnalistická organizace obou stran. (Žurnalistika německá)... § 12. Sociální otázka u nás a sociální stránka hnutí revolučního.

2. *Radikalismus roku 1848.*

§ 13. Spory o to, která strana roku 1848 způsobila politické hnutí... § 14. Politické následky svatodušního vzbouření podle Palackého... § 15. Psychologie revolučních radikálů roku 1848 podle J. V. Friče... § 16. Radikalismus bez hlubšího filozofického základu a bez vedení... § 17. Radikální strana nemá určitého politického programu a úsilí... § 18. Radikalismus roku 1848 odpovídá stavu politické vzdělanosti vlády, šlechty, stran mírných a vůbec celé společnosti.

3. *Naše oficiální politika roku 1848: vládní oportunismus.*

§ 19. Čeští poslancové stranou vládní – co to znamená?... § 20. Kolísání a nerozhodnost: Osvědčení českých poslancův o své sněmovní politice... § 21. Politika národnostní: odpor proti německu a Němcům, boj proti frankfurtskému parlamentu... § 22. Politika slovanská, protimaďarská a protivídeňská... § 23. Liberalismus: svoboda a národnost, otázka náboženská a církevní... § 24. Demokratismus: poměr ke šlechtě... § 25. Sociální otázka. Lidovost a autonomie. Nedostatky nacionalismu... § 26. Nedostatek politického vzdělání... § 27. Zbytky protireformační poroby a výchovy... § 28. Nedůvěra ve vlastní sílu: nerozhodnost a kolísání.

III. Palackého politický program r. 1848: *Humanitní program Palackého.*

§ 29. Ze směsice programů roku 1848 vyniká program Palackého. Havlíček jej přijal... § 30. Filozofické základy humanitního programu přirozeného práva národů... § 31. Palackého návrh rakouské federace roku 1849... § 32. Federace národů nebo zemí? Palacký kolísá... § 33. Kulturní význam zastaralého centralismu státního a potřeba podříditi jej novodobým principům národnosti a veřejného mínění... § 34. Palackého pojem státu. Palacký proti liberalismu francouzskému a rotteckovskému. Palackého liberalismus humanitní... § 35a. Palackého demokratismus. Rozdíl feudálního stavovství od šlechtictví. Palacký pro zrušení stavů a státu stavovského. – Kolísání Palackého mezi právem historickým a přirozeným... § 35b. Státoprávní stanovisko Palackého. Teoretické zásady státního práva historického a přirozeného. Teorie se nevylučují; běží o poměr obou práv. Kolísání Palackého a stran pozdějších v určování tohoto poměru. V podstatě Palacký stojí na právu přirozeném. Palacký pro federaci Rakouska a federativní autonomii národů a zemí. Historické kontinuity státoprávní Palacký nedbal. Palacký byl centralistou... § 35c. Prameny k studiu r. 1848 a dalšího vývoje politického. Dějiny české.

HAVLÍČEK POLITICKÝM BUDITELEM

IV. Havlíček proti absolutistické reakci: *Trojí období Havlíčkovy činnosti: Havlíčkova hlavní činnost v době politické reakce.*

§ 36. Havlíček před rokem 1848, v roce 1848 a později... § 37. Havlíček pochopil význam roku 1848: revoluce měla vzápětí reakci... § 38. Reakce netoliko Bachovská, ale v nás samých. Havlíček proti reakci.

V. Havlíček proti revoluci: *Havlíček v souhlase s Palackým je proti násilné revoluci a pro opozici zákonnou.*

§ 39. Problém politické revoluce dnes a již roku 1848... § 40. Havlíček proti revoluci. Stupňový pokrok historický mluví proti revoluci. Reakce důvod proti revoluci... § 41. Národ má právo k sebeobraně... § 42. Revoluce bývají neúspěšné. Čechové roku 1848 nemohli se zúčastnit revoluce branné... § 43. Opozice má být zákonná. Příklad zákonného odporu. Úspěšnost zákonného odporu... § 44. Revoluce přičí se hlavní podmínce pravé svobody: veřejnosti. Tím se také přičí společenské smlouvě. Je tudíž i nemravná... § 45. Jen mravnost a vzdělanost národa zabezpečují úspěch revoluce branné. Revoluce budující a revoluce bourající... § 46. Havlíček postřehl historickou a věcnou souvislost novodobé revoluce s reformací církevní.

VI. Havlíček proti radikalismu a reakcionářství: *Politické přepjatství a reakcionářství vzájemně se podmiňují.*

§ 47. Havlíček důsledným odpůrcem politického radikalismu. Jeho boj s radikály roku 1848... § 48. Havlíček je proti radikálnímu směru, a potírá jej proto v samých zárodcích... § 49. Radikální přepjatství a reakcionářství vzájemně se podmiňují... § 50. V radikální přepjatosti libuje si pouze politická nevyspělost a nepoctivost. Jsou často „boží bojovníci“, kteří „radikalismem spekulují“... § 51. Havlíčkův poměr uprostřed mezi radikalismem a konzervativismem. Co je pravá mírnost... § 52. Havlíček proti reakci hlavním politickým buditelem... § 53. Havlíček proti reakční pasivitě. Slovo o „podvázaném křídle“. Opatrnost pravá a nepravá. Opatrnost z důsledné pracovitosti. Havlíček byl opatrný proti reakci, ale stejně proti radikalismu.

VII. Jen vnitřní silou a vzděláním: *1. Proti revoluci a radikalismu Havlíček staví vnitřní sílu a vzdělání.*

§ 54. Problém malého národa r. 1848. Havlíčkova Batelovská dumka: Vnitřní síla, jediná spása národa... § 55. Vzdělání celého národa zárukou svobody. Vzdělání, ne dráždění!... § 56. Vzdělání humanitní. V čem spočívá pevnost politického charakteru. „To chci, to nechci!“

2. Havlíček o vzdělání politickém.

§ 57. Havlíček žádá vzdělání všeobecné. Stejný požadavek dnes a stejně oprávněný... § 58. Havlíček je pro vzdělání co možná praktické. Všecky školy, i nej-

nižší, mají vyučovat politice... § 59. Havlíček proti „kulatým“ slovům, proti politickému slovíčkářství a řečňování, a zejména radikálů.

VIII. Havlíčkova revoluce literární. Spisovatel-člověk: 1. Roku 1848 bylo třeba revoluce duchovní, nikoliv jen branné.

§ 60. Havlíček podnikl literární revoluci buditelskou... § 61. Boj proti oficiálnímu vlastenectví a vlastenčení... § 62. Boj proti vlastenčení slovanskému. „S hrdostí národní řeknu: Já jsem Čech, ale nikdy: Já jsem Slovan“... § 63. A přece Slovan, ale bez vlastenčení... § 64. Havlíčkova literární kritika revolucí sociální.

2. Havlíček jako spisovatel a člověk.

§ 65. Havlíček jako žurnalista. Literární a politický význam žurnalistiky roku 1848... § 66. Havlíček proti romantismu a pro realism... § 67. Učitelé Havlíčkovi – Havlíček učitelem... § 68. Havlíček člověk-mučedník, a více než mučedník.

KNIHA TŘETÍ

HAVLÍČKOVY VŮDČÍ MYŠLENKY POLITICKÉ

IX. Program humanitní: Havlíček vypracoval zásady humanitní taktiky politické.

§ 69. Havlíček v podstatě má humanitní program, jako Palacký a Kollár. Určuje hlavně jeho politickou taktiku... § 70. Humanitní program politický: umět žít, nejen trpět a umírat... § 71. Historický vývoj zabezpečuje sílení humanity. Důvod pro tento historický optimismus historický a mravní... § 72. Bratrství národů... § 73. Bratrství národů, ale také národní záští. Potřeba federace národů slabších.

X. Náboženství: Havlíček pro náboženskou a církevní reformu ve smysle Jana Husa.

§ 74. Náboženství a politika, církve a stát. „Církevní absolutismus poduškou světského“... § 75. Havlíčkův vývoj náboženský. Jeho filozofie náboženství (Bolzanova závěť) a úsilí o církevní reformu... § 76. Havlíčkův humanitní program a jeho poměr k liberalismu... § 77. Havlíček pro reformu Husovu a národní církve. Havlíček roku 1848 vědomě navazoval na dobu reformní.

XI. Politika a etika: Havlíček chce politiku rozumnou a poctivou.

§ 78. Veřejnost hlavní zbraní proti machiavelismu absolutismu. Havlíčkova poctivost žurnalistická... § 79. Poměr politiky a etiky.

XII. Státní a ústavní reformy: Stát spočívá na mravnosti a svobodné smlouvě občanů.

§ 80. Vznik, vývoj a účel státu... § 81. Havlíčkova státovědecká teorie přirozeného práva. Přirozené právo národnosti. Individualismus a kolektivism. Havlíček a státovědecký liberalism... § 82. Hlavní ústavní formy: demokracie, republika, monarchie. Havlíček je pro demokracii. Demokracie rakouská... § 83. Absolutismus a konstitucionalismus... § 84. Politické strany a jejich třídění podle poctivosti a vzdělanosti.

XIII. Havlíčkovy názory hospodářské a sociálně-politické: *Vnitřní síla národa spočívá také v hospodářské nezávislosti.*

§ 85. Havlíček národnímu hospodaření a jednotlivým stavům hospodářským věnuje velikou pozornost. Žádá reformu školství ve smyslu hospodářského realismu... § 86. Pokud Havlíček hovoří hospodářskému liberalismu. Přirozené právo a právo na práci. Kapitalismus. Vzdělání a zákonná ochrana dělnictva... § 87. Sociální význam roku 1848 Havlíčkovi neunikl. Socialismus a komunismus. Havlíček proti komunismu, ale pro právo na práci a pro všeobecné právo hlasovací.

XIV. Idea národnostní: *Každý národ má přirozené právo svého jazykového a kulturního vývoje.*

§ 88. Pojem národa a národnosti. Právo národnostní je přirozené. Přirozené právo a humanita. Je národnost princip státoprávní a do jaké míry? Trojí politický obsah národnostního principu: právní – historický – utilitární... § 89. Národnostní politika: národnost a svoboda. Národní šovinismus a národní rozhodnost. Národní rovnost a demokratismus proti národnostní aristokracii... § 90. Národ ze stanoviska demokratického a lidového. Havlíčkův kritický demokratismus. Demokracie a demagogie. Učit lid – od lidu se učit.

KNIHA ČTVRTÁ

HAVLÍČKŮV POLITICKÝ PROGRAM

XV. Havlíčkovy formulace: *Vývoj Havlíčkova programu a jeho shody s programem Palackého.*

§ 91. Havlíčkovy formulace programové před rokem 1848 a v první době roku 1848... § 92. Článek, o němž by si Havlíček přál, aby jej každý přečetl a rozvážil.

XVI. Havlíček pro politickou federaci: federativní Rakousko: *1. Národ menší a slabý potřebuje pomoci národů jiných: federací a taktikou humanitní.*

§ 93. Úplná samostatnost je pro nás podle Havlíčka nemožná. Potřeba federace rakouské. Federace politickou formulí tužeb humanitních a Kollárovy vzájemnosti... § 94. Federace národů nebo zemí? Také Havlíček v tom kolísal. Právo historické a přirozené.

2. Demokratismus proti absolutismu.

§ 95. Proti absolutismu eo ipso centralistickému čelí konstituční federalismus a autonomie. Federalismus a autonomismus. Boje federalistů a centralistů a jejich dosah národnostní, státoprávní a administrativní... § 96. Havlíček pro autonomii obce, ale proti krajskému zřízení... § 97. Havlíček pro všeobecné rovné právo hlasovací a jednu komoru. Pokud by připustil cenzus... § 98. Havlíčkova politika vůči šlechtě. Politické spojení politiků lidových se šlechtou možné a za jakých podmínek. Aristokracie není stavovstvím. Šlechta lidová.

XVII. Havlíčkova politika národnostní a jazyková: 1. Proti malosti sbírání všech sil a slovanská vzájemnost.

§ 99. Čechy mají být úzce spojeny s Moravou, Slezskem a Slovenskem. Morava. Spory o Slovensko a slovenštinu. Otázka slovenská otázkou existence národa československého... § 100. Slovanská vzájemnost, slavism, austroslavism, panslavism a panrusism. Hlavní požadavky slovanské politiky: literárně-jazykové – politické. Spojenství s rakouskými národy neslovanskými.

2. Němčinou proti němčině.

§ 101. Jazyková rovnoprávnost, co znamená. Rozpor mezi požadavkem a prováděním... § 102. Návrhy na rovnoprávnost ve školách a úřadech. (Návrhy Tomkovi.) Havlíček pro utrakvism na gymnáziích... § 103. Havlíček němčinou čelí němčině. Rozdíl školství praktického a humanistického... § 104. Havlíček o národním ohraničení okresů a o uzavřeném území českém a německém... § 105. Havlíček o české otázce židovské.

KNIHA PÁTÁ

HAVLÍČEK A ČESKÁ OTÁZKA

XVIII. Havlíčkova politika nepochitická: Politika národa nesamostatného musí směřovat k nejdokonalejší sebesprávě.

§ 106. Radikální iluze Bakuninské a jejich následky v květnu 1849. Havlíček povzbuzuje k politice nepochitické. Havlíčkův návrh všennárodní organizace spolkem nepochitickým: „Jednota Komenského“... § 107. Politika nesamostatného národa. Příklad myslitelů polských; polská filozofie mesianistická. Havlíček dovolává se filozofie Trentowského. Česká humanita, polský mesianism, ruské slavjanofilství... § 108. Filozofie a politika. Charakter filozofie české: Havlíček. Potřebujeme ještě Havlíčkova nepochitického spolku? Veřejná kritika a diskuse.

ZÁVĚR

Havlíček posud naším politickým buditelem: Havlíček předchůdcem politického realismu.

§ 109. Kritické ocenění Havlíčkovy politické filozofie. Její nedostatky nepatrné v poměru k hodnotě... § 110. Poměr Havlíčkův ke stranám roku 1848 – ke straně radikální a Palackého. Havlíček a Palacký; shoda a různost... § 111. Havlíček: staročeství a mladočeství... § 112. Havlíček předchůdcem politického realismu.

OBSAH

Masarykův obsah s podkapitolami a paragrafy	9
Předmluva k druhému vydání	15

ÚVOD

Havlíček v úsudcích doby nové a starší.	17
--	----

KNIHA PRVÁ - Rok 1848 a naše politické probuzení

I Rok 1848, revoluce proti absolutismu	29
II Česká politika roku 1848 a první politické strany a směry:	
1. Spor o politickou taktiku: problém revoluční	53
2. Radikalismus roku 1848	60
3. Naše oficiální politika roku 1848: vládní oportunismus	73
III Palackého politický program r. 1848.	93

KNIHA DRUHÁ - Havlíček politickým buditelem

IV Havlíček proti absolutistické reakci.	113
V Havlíček proti revoluci	119
VI Havlíček proti radikalismu a reakcionářství	135
VII Jen vnitřní silou a vzděláním:	
1. Proti revoluci a radikalismu Havlíček staví vnitřní sílu a vzdělání	147
2. Havlíček o vzdělání politickém	153
VIII Havlíčkova revoluce literární. Spisovatel-člověk:	
1. Roku 1848 bylo třeba revoluce duchovní, nikoliv jen branné.	159
2. Havlíček jako spisovatel a člověk	169

KNIHA TŘETÍ - Havlíčkovy vůdčí myšlenky politické

IX Program humanitní	181
X Náboženství	187
XI Politika a etika	201
XII Státní a ústavní reformy	205
XIII Havlíčkovy názory hospodářské a sociálně-politické	225
XIV Idea národnostní.	235

KNIHA ČTVRTÁ - Havlíčkův politický program

XV Havlíčkovy formulace	243
-------------------------------	-----

XVI	Havlíček pro politickou federaci: federativní Rakousko:	
	1. Národ menší a slabý potřebuje pomoci národů jiných: federací a taktikou humanitní.	255
	2. Demokratism proti absolutismu.	260
XVII	Havlíčková politika národnostní a jazyková:	
	1. Proti malosti sbírání všech sil a slovanská vzájemnost.	277
	2. Němčinou proti němčině.	284

KNIHA PÁTÁ - Havlíček a česká otázka

XVIII	Havlíčková politika nepochitická.	299
-------	--	-----

ZÁVĚR

	Havlíček posud naším politickým buditelem.	329
--	---	-----

	PŘÍLOHA.	339
--	---------------	-----

	Ediční poznámka.	347
--	-----------------------	-----

	Vysvětlivky.	363
--	-------------------	-----

	Rejstřík.	369
--	----------------	-----